

212

Uppstecknade
1912
av
P. E. Ohls.

Jommaren 1919 ristades undertecknad i Malaks och uttecknade där bl. a. historiska traditioner. De flesta hänföra sig, såsom naturligt är, till de krigiska tiderna, då folket fick genomgå sina största lidanden. I det följande äro de historiska traditionerna ordnade efter sin ålder liksom så att de, som beröra 1808-09 års krig, intaga en skild plats.

Enligt den arkeologiska forskningen har Malaks varit bebodd redan under äldre järnåldern. Den äldsta traditionen berättar liksom att den första bebyggaren bosatte sig i Övermalaks på det nuvarande Ture hemman och den andra i Öftermalaks, enligt studentpublikationen Österbottens svenska kommuner, på Öre hemmans mark. Denna tradition (№1) hännyftar troligen på den första bosättning som

vi nu har med byggnader av trä och med ett ordnat åkerbruk.

N° 2 hänför sig till „klubbrekriget“, medan N:ris 3-4 hava beröring med „stora ofreden“. N° 4 är berättad av den senast i denna tradition omnämnda Erik Matllar. N° 8 är till tidpunkten viss, men årtalet, som berättaren omnämde med antydning att det var osäkert, stämmer med tiden för „lilla ofreden“, som förekom 1741-43.

Händelserna under 1808-09 års krig kvarleva ännu, men synas redan börja förvarskas och de skilda händelserna sammanblandas med varandra. N:ris 9-12 meddelar om flykten ur byn, när ryssarna komma till Malaks, och N:ris 13-20 meddela om överfallet på kosacktruppen på Äminneborg dagen efter midsommardagen 1808. Tilseledande synes N° 20 vara, som förlägger Stefanus Båtsmans död till Törtem. Det måste troligen ha varit någon annan person, som dödat dör. N:ris 21-25 beröra hän-

delserna i Fölby i Mustasari och de åtgärder ryssarna vidtog för att hjälpa bönderna i Fölby, Malaks m. fl. orter för bonderefinering.

Traditionerna 26-29 berätta om malaksarens transportskjutsor. Nr 28 synes vara alldeles densamma, som nr 17. Den förra är troligen den riktiga och med verkliga förhållandet överensstämmande. Nr 29-34 beröra alla händelser utom Malaks, men i 31-34 förekomma malaksbor i berättelserna, medan 35-40 angå händelserna efter kriget eller stå i samband därmed.

Från Nr 41 komma vi in på det fredliga arbetets område. Nr 41 och 42 berättar om polatisens import till Malaks, 43-46 om sjöarten, 47 om säljakten. Den sistnämnda traditionen kräver i alla fiskebyar. Det märkvärdiga med denna tradition är att den också förekommer på Åland och i södra Sverige, men på dessa orter är det

fiskare och icke sålskyttar, som ha att göra
med hånöken eller vanten.

Traditionerna 48-58 beröra olika sa-
ker och händelser under 1800-talet, 59-69 fat-
tigåren och hungersnöden under tiden 1820
till 1868, n:ris 68-72 mord och arvåttningar
samt 73-76 brott för vilka spöstraff utstälts.

Helminglas den 31 december 1912.

P. E. Ohls.

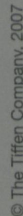
216

Första bonden i Övermalaks bodde på Föyris.
 Denne begar sig en dag ut för att se om när-
 gon annan bodde längre ned vid ån. Samti-
 digt begar sig första bebyggaren i Öftermalaks
 ut för att taga reda på sin närmaste granne
 högre upp vid ån. Han hade nämligen sett
 "skärtråttor" (spårar) komma flytande ned efter ån
 och då förstod han att en åbyggare hade besatt
 sig ovanför honom. Då de möttes uppstod strid
 dem emellan, ty de ansågo att de varo för trång-
 bodde samt att en av dem borde flytta bort. Under
 slagsmålet fälldes den ena av stridskamparna sin yxa
 i ån. Skälet kallas sedan dess Yxforsenr.

218

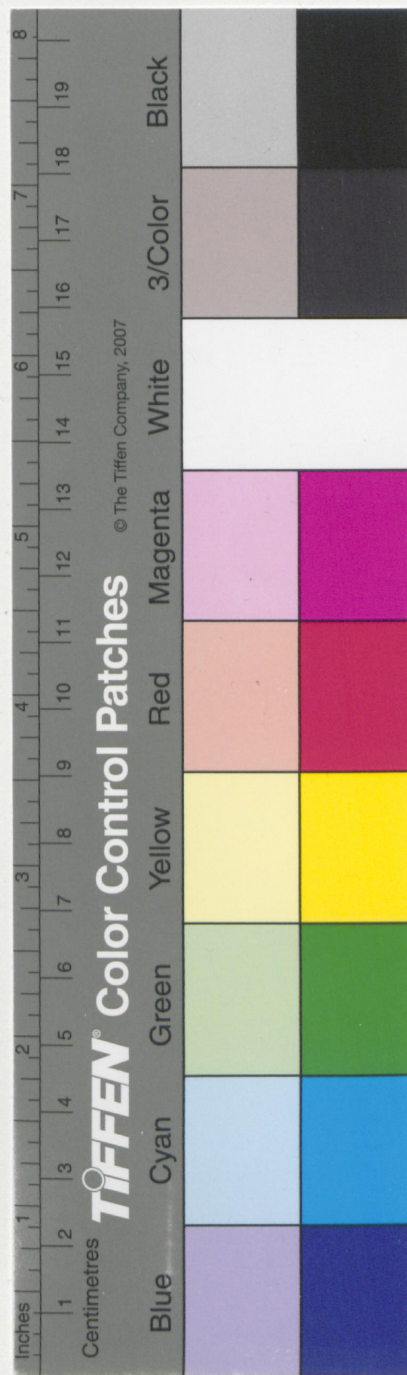
I "förra ryssliden" fanns en full vuxen pojke i Mattlars gårdens då ryssarna kommo dit. Denna pojke gick i kolt då ännu såsom seden var den tiden. Kosackerna skulle taga bort utläset från väggen och hade järnstänger anskaffade, för att med dem byta ut mårnarna. Orannämnda pojke, som stod och såg på, blev arg, emedan det räckte för länge, och gick dit, satte fingret i mårnarna och drog ut denna med ett tag. Kosackerna blevo så rädda för den starke unglingen att de genast redo bort från gården.

Under „stora ofredern“ flydde Erik Mattias till
 Sverige. Under landsflykten gifte han sig med en llic-
 ka ifrån Fogd hemman i Utermalaks. När han kom
 tillbaka hade hans halvbröder tagit hemmanet. Hans
 andra två bröder, som flydde samtidigt med honom,
 kommo ej tillbaka. Han fick ett kronobygge på fjäls
 hemman i Lundom. Hans son hette Markus Eriksson.
 Denne „bårdkåpte“ hemmanet. Han var en ivrig fis-
 kare och sålskytt samt blev rik. Han seglade till
 Stockholm varje år med tram och hade hem böc-
 ker och blanka riksdaler. Markus Eriksson hade två
 söner, men den ena dog ung. Den andra, Markus Mar-
 kussön, blev klockare i Malaks omkring år 1495.
 Han var född år 1442. Fju personer prövsjönge först,
 men detta förfarande blandades. Det blev ett nytt för-
 slag på vilket Markus Markussön kom först. Han be-
 satte sig på klockarebolet och var klockare mer än

50 år samt dog 1851. Hans son Jakob, som kallades Klock-
kar Jakob, köpte en del av Mattlars hemman och
fick genom gifte ytterligen en del. Hans son Erik ä-
ger nu hemmanet. Denne var ombud för Malaks
kommun i "stora deputationen" och var lanttagsman
vid en av ständslantdagarna.

Under "stora ofreden" blevo kyrkklockorna i
 Malaks nedsänkta i ån en kilometer nedanför kyr-
 kan vid Rändra. Någon, som varit och sim-
 mat i ån, skall ha slätt ^{på} "söftet" av dem. Man har
 också sett eld brinna på vattnet, där de blevo ned-
 sänkta, men man har ej lyckats finna dem, ehuru
 man sökt efter dem.

När Skinnars Papper en gång var och sim-
made i Malaks ån kom han på kyrkklockan och
stod på „kronan” på henne. Endast kronan stod då-
mera över sanden på åbotten.

Russarna skulle stjäla Malaks kyrkklockor
na. Men då de skulle föra dem över åbron brast
denna och klockorna sjönk i ån.

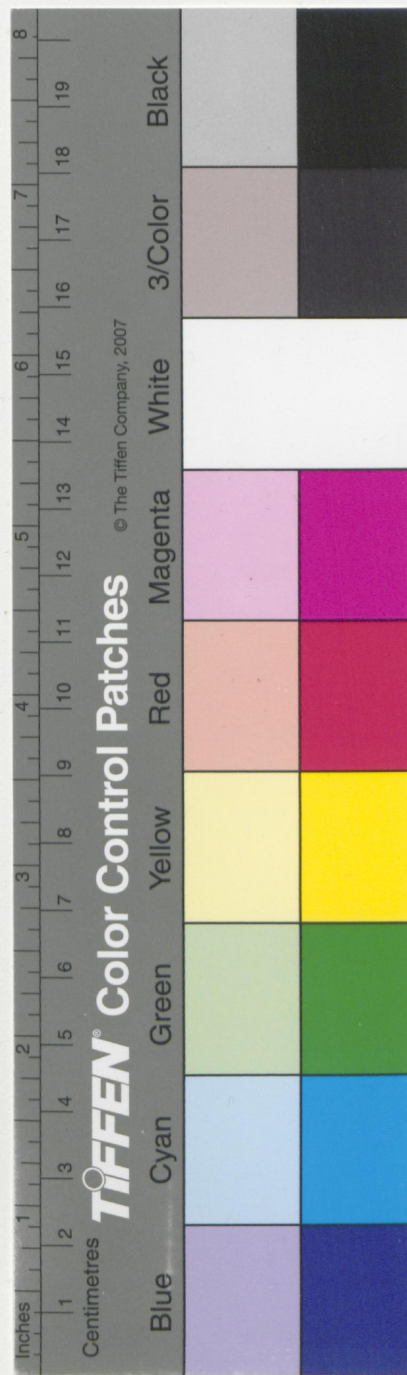
En person, som en dag var och simma-
de i ån hade påträffat det ställe där de sjunkit.
Han stod på "lyckan" och den ena klockan. Man fila-
de också med en fil på det föremål man antog
vara "lyckan," och på filen fick man messings årg.
Man arbetade för att få upp kyrkklockan, men ly-
ckades ej. Sedan har man också några gång ar-
ställt efterforskningar, men ej lyckats upptäcka nå-
got spår av kyrkklockorna.

Två systrar på Lersvik hemman i Lundom
 blev - troligen under husaråren (1740?) - fasttagna
 av kosackerna och fastbundna vid sadelknappar
 na och måste springa till Storkyrö. Där blev de
 ställda under bevakning, men vakterna somnade och
 de släppte att rymma om natten. Första dagen höl-
 lo de sig gömda i en skog, men sedan vågade de
 börja ge sig av mot hemmet dit de kommo utan
 vidare äventyr.

[illegible]

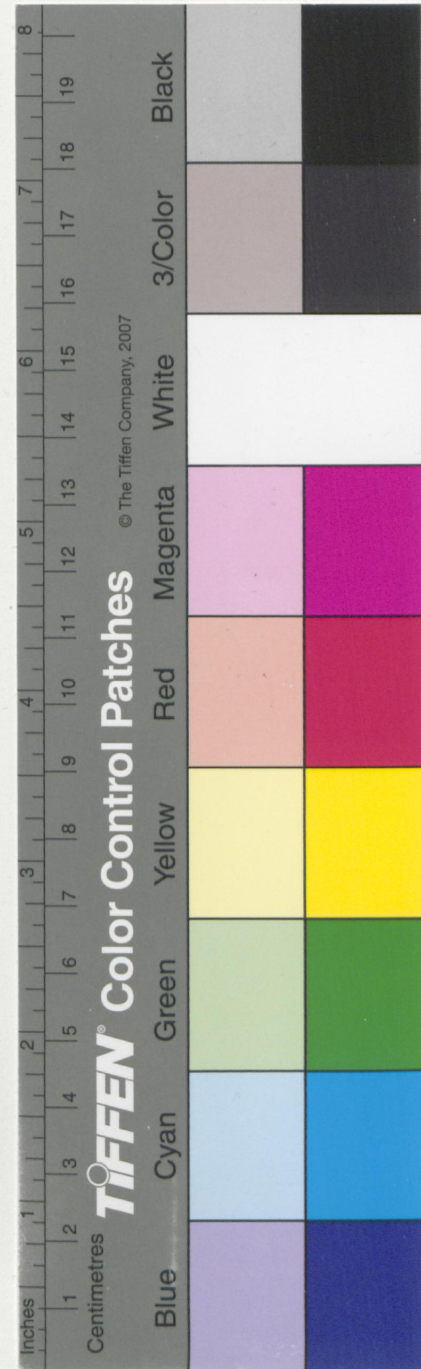
När ryssarna kommo till Malaks höllo malakslarna sig gömda "när på skogen" (mellan Malaks och Kolv), men Stefanus Båtsman blev upptäckt och ihjälskjutet.

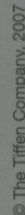
I Malaks varo två flickor inkrupna i en bastu-
luugn då ryssarna kommo till byn. De stängde öpp-
ningen med tegel. Ryssarna varo inne i bastun
och sökte, men sågo ej i ugnen. När ryssarna tåga-
de bort kommo flickorna fram ur sitt gömställe.

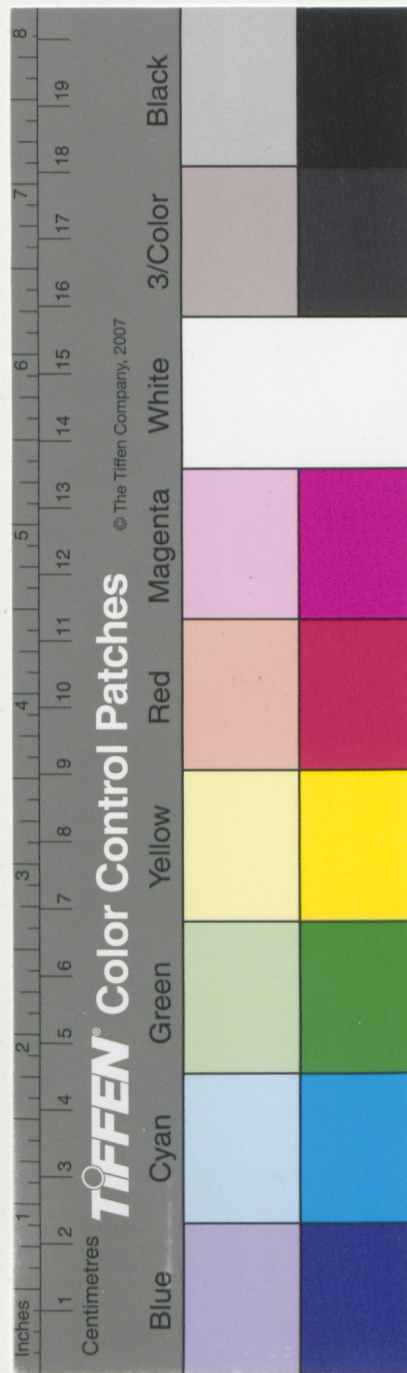
Under 1808-09 års krig gömde sig en person
ifrån Viasgränden i Karaša ladan. En kosack upptäck-
te honom och skulle rida till hans gömställe, men i
skymningen red han miste och hans häst fastnade i
mossen och blev dit. Malaksen sköt på kosacken,
som blev sårad, men kunde taga sig främ till armén.

230

I Uftermalaks gjorde bönderna motstånd mot ryssarna, men när de sågo att de skulle förlora, togo de till reträtt. En till Malaks inflyttad finska-talande bonde flydde ej, utan stannade på sin plats. Han ropade efter de flyende malaksaren: "Var må-ravitto nå pringa?" Han blev genast nedskjuten av ryssarna.

På Åminneborg överföllos ryssarna av Ma-
lakslar. Tre ryssar lyckades fly. De togs vägen mot
Lohr och mötte Stefanus Båtsman och Erik Ström.
Den förra dödades, men den senare lyckades undkomma.

På Aminnelborg var en kosacktrupp stationerad.
När folket kom ur kyrkan en söndag samlades den man-
liga befolkningen på kyrkbacken. Här överenskom man om att an-
falla ryssarna på Aminnelborg, taga dem tillfånga och föra
dem till Karskamsjöjärden, där två srenoka krigsfartyg lågo. De
gingo först hem och åto, togo sina bössar och "lade ör" efter
bagge åstränderna ned till Aminnelborg. Kosackerna sam-
lade sig vid anfalllet kring sin kapten, som begärde råd.
När detta rågrades, "samlade" de ut sig och redde längs stranden och
genom skogen. Bönderna kunde ej hinna de flyende kosackerna,
som genom skogen sökte sig fram till landsvägen mellan Idre
och Malaks. När man såg var kosackerna flydde skyndade
ynglingarna raka vägen till landsvägen för att möta kosac-
kerna "när på skogen". Här på landsvägen blev Stefanus
Båtsman, kallad Barbo-Stefanus, samt prästen Arolin för en
som nedstrucken av kosackerna.

¹ spridde

Två bönder komma från staden och hade en
 böska med sig. Kosackerna träffade dem vid Klaras
 backen i skogen mellan Lohr och Malaks. När
 kosackerna fingo se böskan dödade de genast
 Stefanus Båtoman. Den andre sprang ut på mos-
 sen. En kosack kastade spjulet efter honom. Detta
 träffade hans mössa. Kosacken vågade iske rida ut
 på mossen och på detta sätt undkom han. Denne
 hette Erik Ström. En tid efteråt hörde han ihjäl sig
 på samma ställe, där de mötte ryssarna.

De kasacker, som undkommit från Malaks
 Amminneborg, redo, sedan de dödat två personer mel-
 lan Malaks och Lohr, emot Lohr till, men då de miss-
 tänkte att svenskarnas krigsolyrka skulle ligga där,
 vände de inåt skogen och kommo till Kalasa Brän-
 nan. De menade där rida över mossen, men hästar-
 na blevo lastsittande och kunde ej komma därifrån.
 Själva togo kasackerna sig till fots över mossen och
 kommo ut till „nya landsvägen“ (vägen mellan Mus-
 tasari och Pörtom). Denna följde de sedan och inträ-
 fade i ryska lägret i Tälby. Udden, som ryssarna
 redo efter ut i mossen, där deras ^{kräslor} blevo, kallas ännu
Kasakudden.

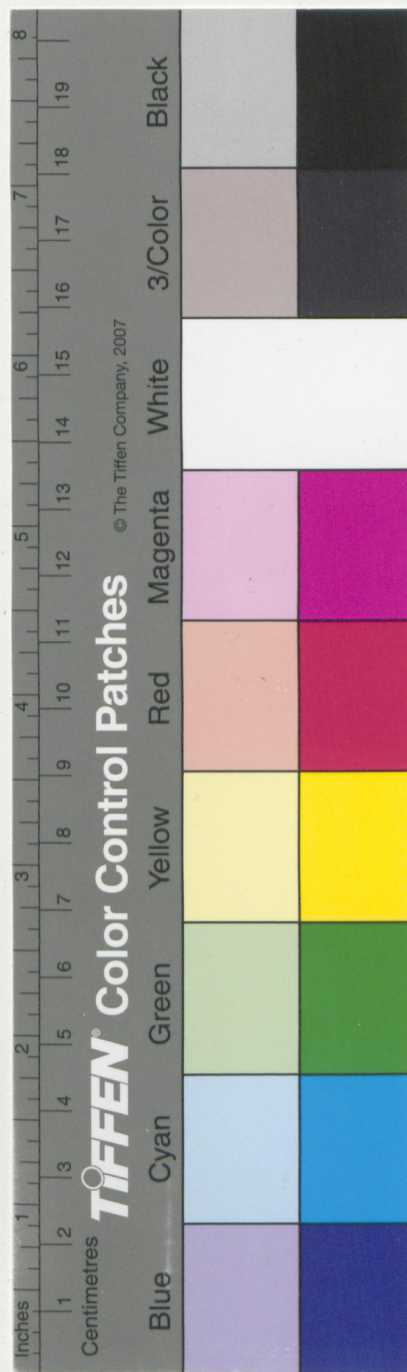
I 1808-09 års krig foro ryssarna svårt fram i
 Vasa och på landsbygden. Ifrån Polv kommo ryssar-
 na genom skogen mot Malaks. När de kommo ri-
 dande genom skogen följde de en udde, som gick ut
 i en massa. Ifrån udden skulle de taga vägen gent
 över massen, men hästarna blevo fastsittande och kun-
 de ej komma bort. Rosackerna måste lämna hästar-
 na i sicket. Malaksaren voro sedan och drogo upp
 dem och sände hästarna till Vasa. Rosackerinas me-
 ning, när de kommo från Polv, var att plundra och
 bränna Malaks.

En bonde Stefanus från Barbo'sgränden, en mindre del av Tiasgränden, hörde till lantvärdet 1868-69. Han blev skjuten vid Tallmossan nära Lötom. När de andra gingo förbi honom togo de i hans bud, där kulan gått under den, drog på den och sade: "Å va å förfärlig tjock hud hedå, han ha e tjock hud."

När kosackerna anlände ifrån Amur till Tjälby beslöts att kosackerna skulle fara och bränna först Polv och sedan Malaks och göra en dödas grav av allihop, men det var Guds finger att de sände ut som spion en Tjälby gutte. Då han kom tillbaka svar han på att svenskarna lågo i Polv till ett antal av icke mindre än 10,000 soldater. De trodde icke honom utan hade en av de egna att klättra upp i en brannvinge och då han såg över Herrgårdsbacken lyckte han sig se en armé längre bort!

Genom den utskickade Följ gulten och den rysse, som varit uppi i kramringen, begynte ryssarna misstänka att svenskarna lågo i Polv, men de voro icke så rädda därpå ännu, utan utsände den största av dem, som var liksom frälsaren för dem. Han red ned till bron, som går över Polv å. Denna var upprisen så att endast rådlarna lågo kvar. Nära intill bron låg i en hölada en lantvärn Vilhelm Røj, Aselack Vilhelm kallad. Han sköt på ryssen med en mäsött (musköt) och träffade kosacken i bröstet. Denna blev så röd i bingan, men han red fram sabeln och begynte springa mot ladan. Samtidigt hade Vilhelm Røj hunnit ladda sin bessa med en kula och nedsköt kosacken innan han hant komma till ladan. Håsten vände om och sprang över rådlarna på den upprisna bron och fortsatte till Följ.

I Golo hade bönderna upprivit bron på vägen mot
 Polby (i Mustasari). En kosack utsändes för att spana.
 Då han kom till den upprivna bron styrde han sin häst
 ut på en av de kvarliggande "rärlarna". Bonden Rön-
 holm låg nära vägen och sköt ned kosacken me-
 dan hästen måste gå sakta över "rärlan". Hästen kasta-
 de sig genast om mitt på "rärlan" och ilade tillbaka
 till ryssarnas läger. Hästet sade, när han fick se
 den lediga hästen, att han hellre förlorat ett helt kom-
 pani än denne kosack.

När den ensamman kosackhästen återkom till lägret i Tölby blev det genast uppbrott. De hade upp-
gjort eldar och skulle koka kåsen, men flykten blev så
brådstörtad att de ej hunno äta sin kåsa.

Lantvärmet¹ Wilhelm Røj hade räddat både Poh
och Malaks.

I samma månad, som uppsarna överfölls på Å-minnaborg, voro malaksaren och bogo transport i Brändö och körde varor till Närke. Dessa voro bl. a. Jonas Ström, Erik Ström, Erik Gästgivar och Daniel Sneds från Glinders. I Närke vände de om tillbaka norrut. När de kommo till Töby anhöll de om att få resa hem, men fingo ej tillåtelse därtill. De ovannämnda, som voro yngre än de andra malaksborna i transportskjutsen, reste då in till Vasa och uppsökte "lanssergod" Silverborg och anhöll om hans förmedling så att de skulle få resa hem. När de kommo till honom såll han och åt. Han bad dem vänta tills han ätit och tackat Gud för maten. När han gjort detta steg han upp, tog en kåpa och slog, knäckade och slog och sade: "Ni har tid att skjutsa fast ändå till Torneå, ni edra Malaks hemryssfångar."

Laurin och Udd hade ordlagt rysk trohetsed och det var därför Silverborg kallade malaksaren så.

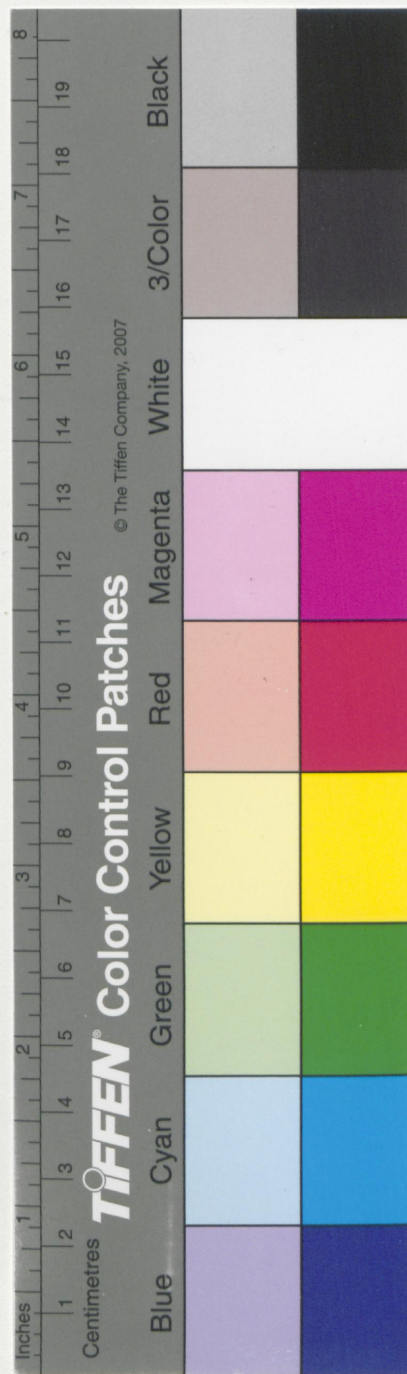

När malaksaren kommo ut från Silverberg mötte de en svensk soldat, som gjorde sig underrättad om deras svåra belägenhet och visade dem till den svenska generalen. Denne beklagade deras nöd och sände bud efter länsmannen. Denne svarade: "Vad har jag att göra med malaksborna?" Han kom ej till generalen. Då sände denne två soldater att hämta honom. Han gick ej utan de måste släpa honom. Då han kom in till generalen kastade denne honom på en bista och gav honom med daggen. "Låt du icke att jag är kung i Vasa i dag och det jag befället skall du lyda," skrek generalen åt honom. Länsmannen lovade att följa med till Tobz och ställa så att Malaksgubbarna skulle slippa fri, men på vägen rynde han ifrån dem. Då de kommo till Tobz kastade Erik Ström från sitt lass alla gevär och knallpåsar och uppmanade de andra att göra likadant, men de vågade ej. Sedan han fått

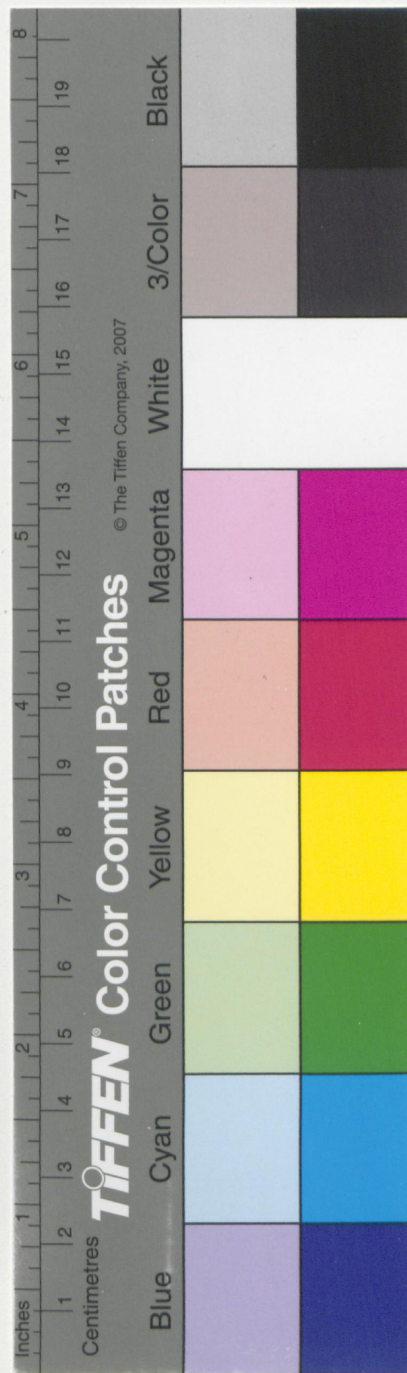
kärran som körde han bort från Toly efter landsrägen
emot Malaks.

Nå transportörerna kommo från Wasa, dit de varit inresta, ringo de reda på förkällandet och churu fulla, låto de föra alla bönder på en gård och ställt de en soldat med ett bart gevär att vakta i porten. Andra till Stronoby måste Malaksaren deltaga i transport-skytlsen.

Då Simon Erik Ström reste hem från Tobo mötte han de kosacker, som hade undkommit från Jimneborg. Det var mitt emellan Tobo och Malaks. Då han fick se kosackerna skulle han arlågna sig från kärran genom att krypa ned genom det hål, som är mitt på kärrflokken och där kôrkarlen brukar hänga ned fötterna. En av kosackerna kastade då piken emot honom. Han var då så långt ned genom hålet att piken tog endast i mössan. Kosackens häst sprang i ett stenkärr och kom ej genast loss. Genom detta uppehåll kunde Ström få så långt försprång att kosacken ^{kunde kôrka} ej honom förrän han var långt ut på mossen.

Enligt en annan version kastade kosacken piken efter Ström, när han sprang ut på mossen. Piken gick så nära att den tog halten av Ström.

I Båskas i Mustasari togo ryssarna en hel hop kor. Pojken, som vallade korna, måste följa med. Han fick ingen annan mat än de här han plockade i skogen. När ryssarna ville ha stekt kött, togo de en ko, sådana kor gick och stod, bunda hop fötterna på den och hängde den över elden. Efter en längre tid fick pojken gå sin väg.

Fredrik Norrgård från Norrgårds (löst Ma-
ras) hemman i Övermalåks deltog i slaget vid Ora-
rais. Detta pågick ifrån morgonen till sena kväl-
len den 14 sept. Svenska hären vann, men retirera-
de. Soldaterna sörjo i befälet. Även en kapten, "Fai-
sack" varit svårt förkyddad och kallade Klingsspar
med orden: "Vi ska räddas i Sverige." Svenska hären
fick svälta och marschera såsom det står i visan:

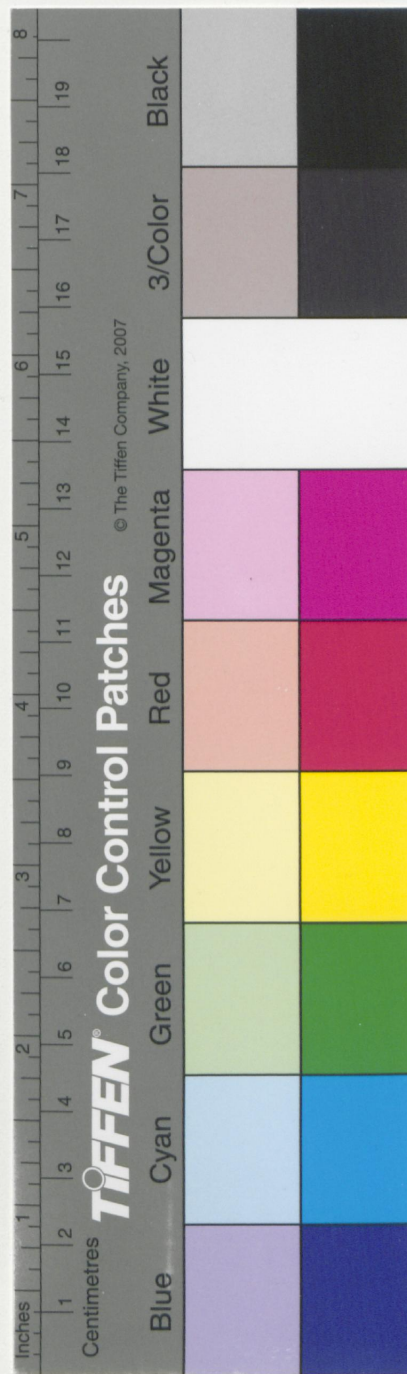
"Den starka elden räckte den hela dagen ut
tills mörkret oss betäckte och vi måst flykten ta.
Sen måste vi marschera tre runda mil omkring,
uthungrade vi blivo, ty vi fick ingen mat."

När malaksaren kommo till Kronoby insjuknade Jonas Ström. En svensk soldat lassade av hans lass och en kronobybo förde hans häst ut på en holme i skärgården. Ström låg under den tid han var sjuk hos prästen Asplins far.

När ryssarna kommo till Kronoby uppställdes
 några torpsoldater och lantvärnar att bejda dem. I
 denna strid deltog också bönderna, som hade sig på
 ömse sidor av landsvägen. Varteller ryssarna kom-
 mo nedskjötos de och vågade ej anfälla med kraft.
 De nedskjutna kastades tillsammans såsom bräd i
 en "skorvedshög". Under hela dagen fingo svenskarna
 ingen avlösning. Då striden blev slut på kvällen
 revo svenskarna upp åbron och retirerade. Ryssarna
 revo ned en ria och byggde av denna en ny bro.

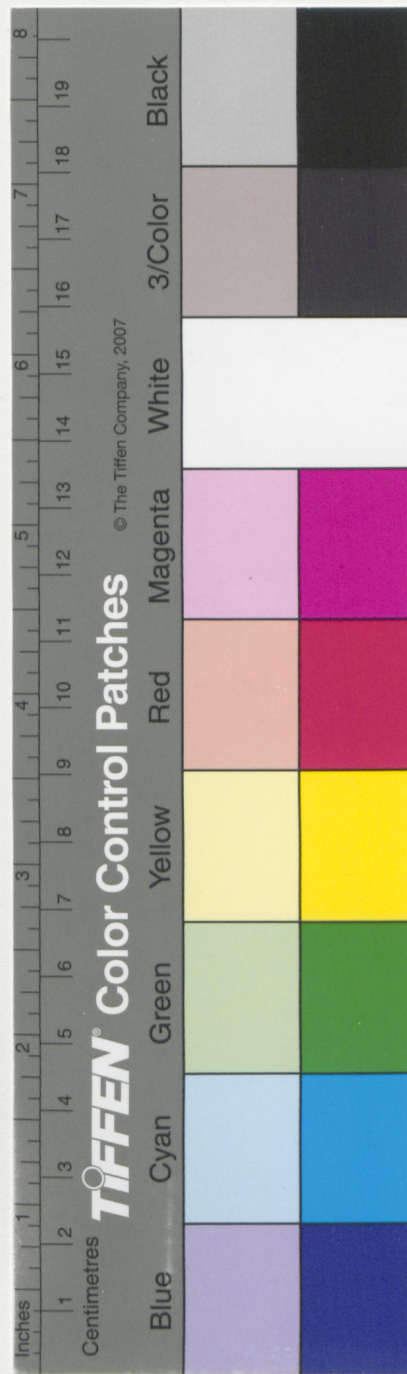

Daniel Zakris Smeds från Malaks deltog i transport-skjutsen ända upp till Torneå. Här gick han och klagade för det högre befälet: "Håra go' herrar! Håsten val gämbel å jag å gämbel. Vart ska ni må meg nå?" - "Far vart djävlar du vill, ingen byr sig om dej," svarades honom. Då vände han om och körde bort från armén, men kommen över till ryssarna gav han sig att försöka sårade ryssar från slagfältet. För varje ryss han förde till läkare eller fältskår erhöi han några koppek. Han "hittade" också penningar på döda ryssar.

Sedan den tiden kom välståndet till hans gård och karakerer där ännu.

Under 1808-09 års krig, "tog ryssarna fast ha-
ra' och sabla upp dem mellan fingren i smeta tjä-
re i."

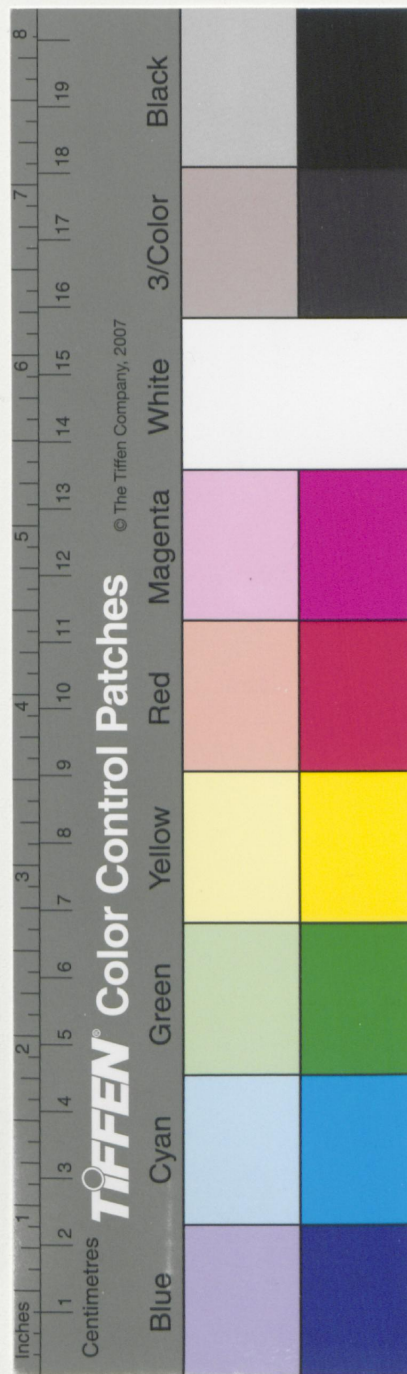
När ryssarna efter 1808-09 års krig blev in-
 kvarterade i Malaks rågade man ej visa dem nå-
 gonting av sådant, som tillhört de ryska soldaterna
 under kriget. De blev då alltid erödr och man var
 rädd att de skulle komma att göra illa åt folket.

När ryssarna efter det Finland erövrats av Ryssland, voro inkvarterade i Malaks stads de en fålloch annat smält. Ägaren till det bortstulna vände sig till bonden Johan Erik Lönäs. Denne trollade så att ryssarna måste föra de stulna sakerna tillbaka.

Efter kriget inkvarterades ryssarna i Malaks.
Några kvinnor gifte sig med ryssarna och flere fin-
go oäkta barn.

[illegible]

Från Tyskland hämtades de första polärerna till Malabo.

261

Fört skepnades området till Stockholm, där det kostade 12 skilling marken. I Vasa var det vanliga priset 8 skilling marken.

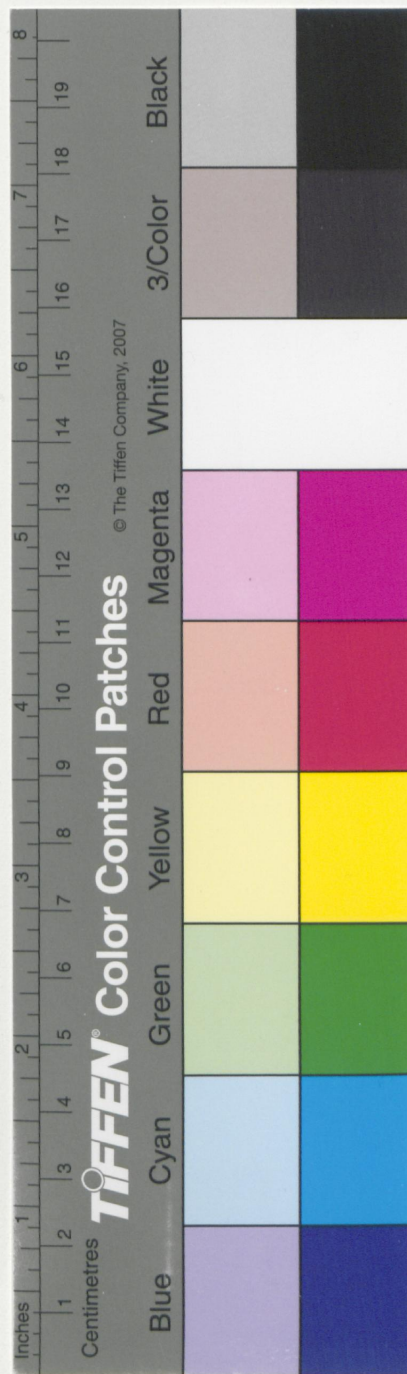

För i tiden idkades sjöfart mellan Malak och Stockholm. Malakborna skeppade smör, fisk och tjära till Stockholm och hämtade därifrån salt och andra varor. En bonde, Karl Berts, hade en gång med sig hem förbjudna varor. Tullraktmästarna lägo pårakt tills han skulle komma. Men Berts fick nys här om och seglade in i en inåt landet gående rik på Kaloskär, losade sina varor och gömde dem där. Han drog sin farkost, antagligen en fällbåt, upp på land, tjärade den och lät den torka. Tullraktmästarna, som lednat att vänta, seglade slutligen bort. Berts lastade varorna i sin farkost och seglade hem.

Viken, där han låg dold med sin båt, är nu uttorkad. Endast en pott, som kallas „Kal-Båss-potten,” visar att där varit sjö förut. Från potten rinner en liten bäck, i vilken man värtid kan fånga fisk med kass.

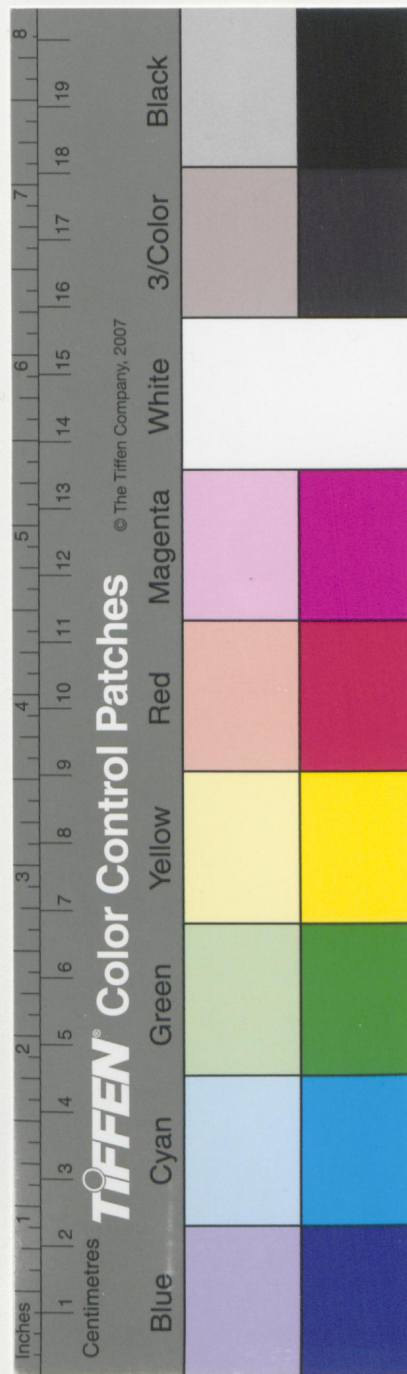
Falårs Fredrik och Jonas Bränn hade egen skuta och seglade med kreatur, kött, potatis m. m. till Sundsvall. En gång då de återvände, kommo tullvaktmästarna och visiterade ombord. De hade också förbjudna varor, som togos i beslag. Dessutom bötade de också.

Ett stort antal fällbåtar lågo vid Helsingkallan. En ung skeppare hittade en handske, men ingen av salskyttarna ägde den. Man begynte skämta och hade mycket trevligt åt handsken, ehuru upphittaren varnade dem och sade att de ej skulle göra narr av densamma. Man t. o. m. spelade kort om den. Om natten då alla sov, hörde den, som hittat handsken, en röst som sade: "stätt upp du unger man som vanten bar. Det brakar i tall, det knakar i kall." Genast sprang han upp, väckte sina kamrater och lagade sig bort från kallan. Under natten uppstod storm, kallan bröt ned och alla salskyttar, som lågo där, omkommo utom undantag.

Förut hade man kåraxlar och kåråssor av
trå. Man måste då alltid ha tjärpytsen med sig hån-
gande på kåraxeln för att smörja med, ty det för-
drades ofta tjärning när trå gick mot trå.

Under förra delen av 1800-talet grävdes inga gravar på vintern. Alla lik sattes i gravhuset och på våren grävdes en stor grav, dit alla lik sattes sida vid sida så att icke något tomrum lämnades mellan kistorna. Ryskqvården måste då vara med och se efter att allt gick ordentligt till.

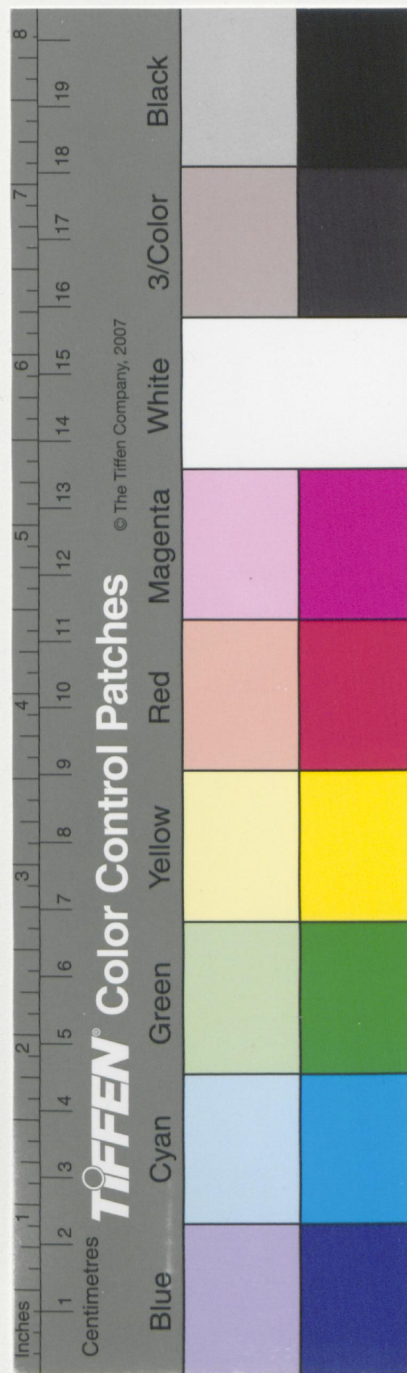
I början på 1900-talet var det icke mycket vanligt att ha innanfönster. Barnen, som voro rädda för att komma för sent till kyrkan på julkvällen, brukade sliga upp på valten och med tungan smälta bort rimmets från fönstret för att kunna se om folket var uppe i granngårdarna.

52

270

Förut hade man sålskinsskor, vars "överslader"
bestod av ett enda stycke. Låmmen gick då fram
till på mitten av foten, d. v. s. där tungan nu är.

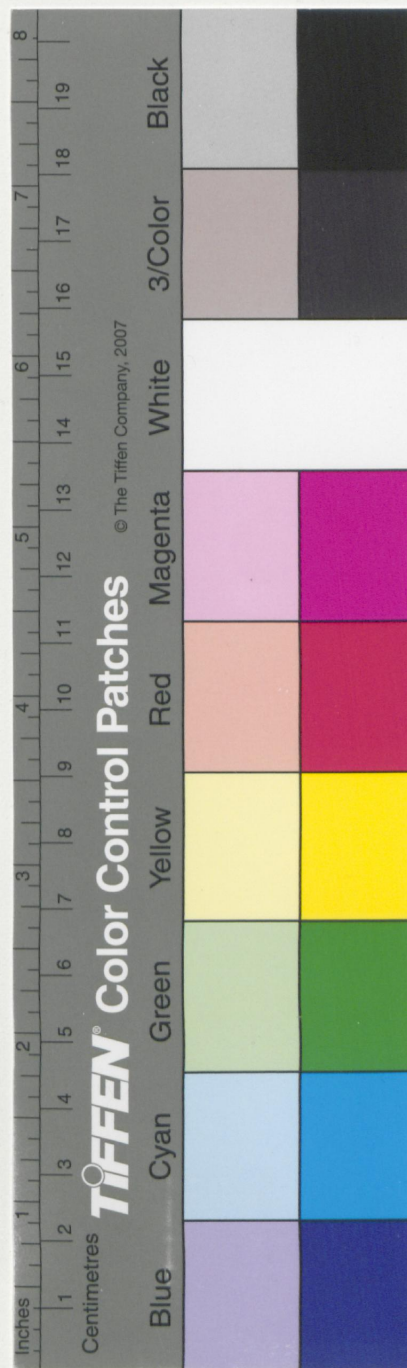
På 1820- och '30-talen användes potåterna endast vid vissa tillfällen. Dessa voro: några gånger på hästen efter upptagningen, då man träske samt dessutom på högtidsdagarna. Rororna användes då och tidigare i samma utsträckning som potåterna nu.

Då en kyrkoherde i Malå, antagligen Serius,
som dog 1822, var ut på predikatur till Bergö, hade
han kaffe med. Han hade en Bergö gumma att
koka det åt sig. Då hon var fram kaffe, frågade kyr-
koherden: „Var är det tunna?” - „Det har jag slagit bort,”
blev svaret.

Ogifta kvinnor, som haft barn, kallades nun-
nor. En kvinna i Övermalaks, som hette Maja, fick
 ett barn och kallades därför Kunno-Maj.

För omkring ettundra år tillbaka kallades
far dadd och mor nænn.

Endast några få gamla veta att så varit fallet,
men ingen av de nu levande minnas att man sa-
de dadd i stället för papp och nænn i stället för mamm.

I slutet av 1820-talet var det fattigår. En bond-
vårdinna, som ej ville låta folk veta att de hade
fattigt, lade skörtvätten först ned i matsåcken och
sedan maten ovanpå. På detta sätt kom matsåc-
ken att se ut att vara väl fylld.

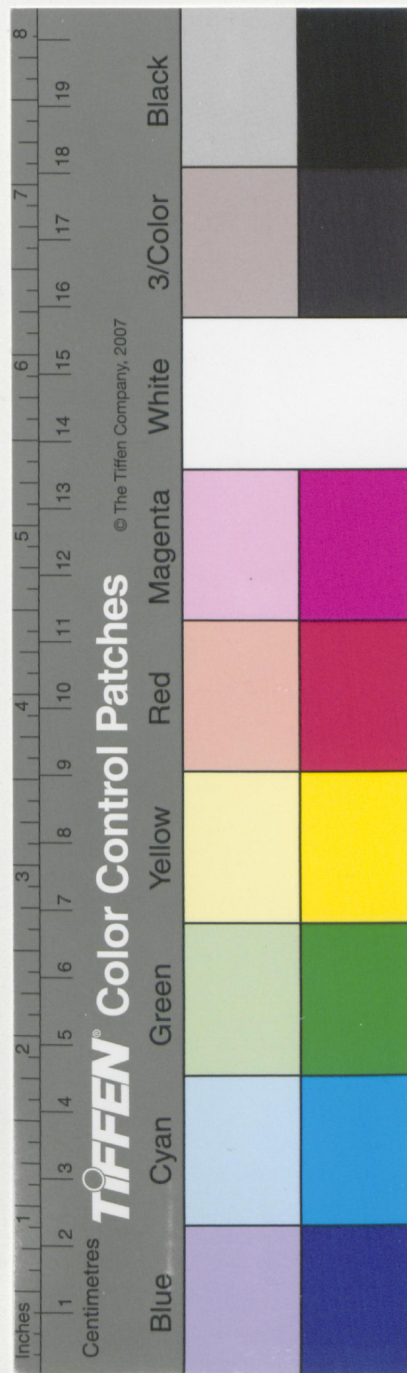

Före 1854 var det flere fattigår. Från 1834 till 1856
 var det goda år och då upparbetades isynnerhet mossod-
 lingarna. 1856 natten mellan Susanna och Klara var
 det så kallt att man måste ha vantar på händer-
 na, när man slog hö på morgonen.

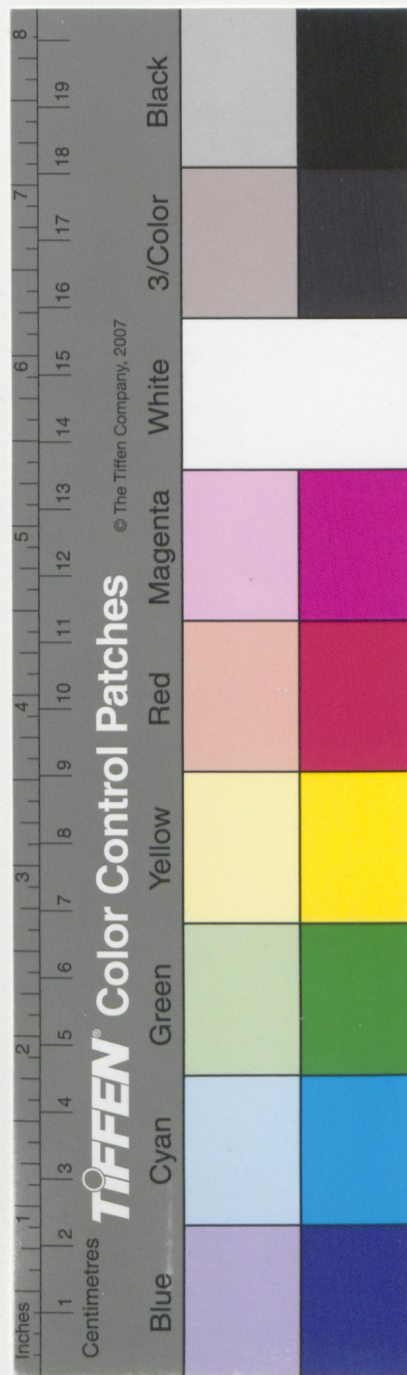

På 1860-talet var det mycket fattigt. Svårast
var 1867. Under dessa år var det flere, som dog
på landsvägarna i Malaks. De utgjordes av per-
soner, som gingo omkring och tiggde. År 1867 och
68 dogo i en gård ej mindre än 6 män.

1867 dikades ett utfallsdike från Storsjö trä-
ket. Detta arbete bekostades av "kronan" och därför
kallas diket "Kronodiket". Varje person, som arbetade
där, erhöi 2 skälpund mjöl för dagen.

År 1867 strövrade Puss Nankas Isak genom skog och mark utan arbete och löda. På ett av sina strövtåg kom han till en fåboda, tog ut ett fönster och kröp in. Här fanns mat, som han började äta, men överaskades och då han såg sig ertappad sprang han ut, men förföljdes och blev förd till tinget. Han blev dömd att slita spö. Detta straff utstod han vid kyrkan. Ifrån kyrkan fördes han till Matllars, där han fick stanna, tills han fick krafter igen efter det han utstött straffet.

Under fattigåret 1867 stal en man litet mat
och ett par byxor och rymde till Pörtom. Han blev
fasttagen, bands fast vid kårren och måste springa
därifrån till tingshuset i Malaks, där ting bör till-
fallet pågick. Kommen dit satte han sig på trap-
pan för att vila. Med detsamma ropades honom in,
men han var död då man skulle föra in honom.

1867 gingo mycket folk omkring och tiggde eller „månglade.“ Bland annat kom en finne till Nordströms. Han sålde „eldstickor“ (fosforstickor). Bonden i gården hade ej att betala. Finnen menade att det ej var så farligt. „Ni får sörja synda!“ sade han. Han kom ej tillbaka för att fordra betalning. Man formodade att han stälte ihjäl.

$$^1 K_i \text{ får } ^2 \text{ kropa på skuld}$$

I Paksalgränden sålde flere personer ihjäl
under senaste fattigår¹⁾. En man och en hustru,
som blevo på vägkanten utan att komma nå-
gonstädes, dogo där. Först dog hustrun och föll
i landsvägsdike. Med detsamma de togo mått
av henne för att få reda hurudan storlek lik-
kistan skulle ha, togo de också mått av mannen,
som satt på diketanten och ännu var vid liv.

¹⁾ 1867 och 1868

67

285

År 1896 svälte Israel Bergström i Havras
gränden ihjäl. Flera på Kråkbacken svälte ock-
så till döds.

Nåra Johannedahl vid vägen mellan Mustasari och Pörtom har man halsuggit tidigare. En gång halsöggs två kvinnor samtidigt. Den första, som undgick straffet låg som död redan när man hade henne på styvstocken. När husrudet föll av den andra "pela" tungan i munnen på det löshuggna huvudet.

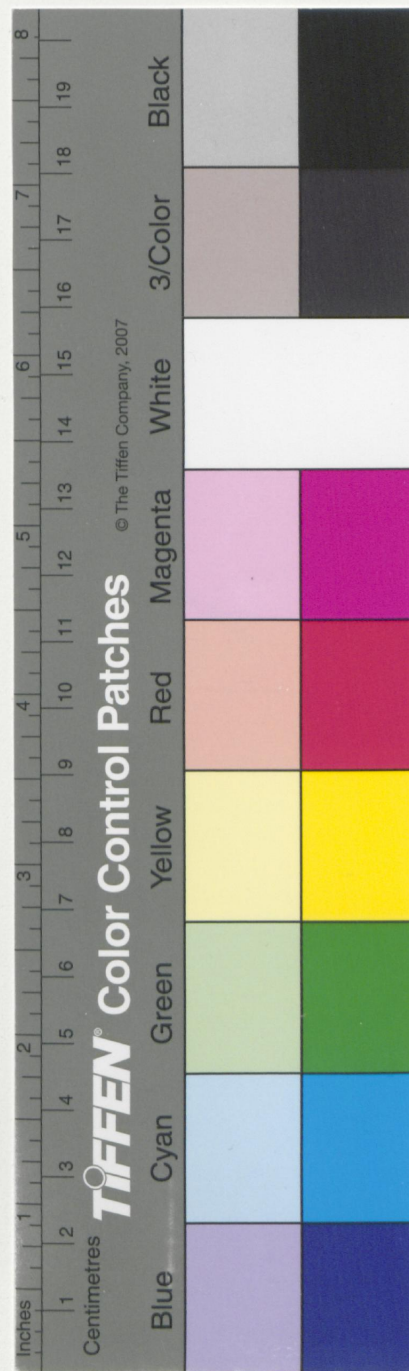
En finne, som var mycket elak med sin hustru, kom en dag hem i fylkan. Hustrun hade två andra kvinnor hos sig och dessa hjälpte henne att slå ihjäl mannen. Sedan de mördat honom kastade de den döda kroppen på städen och ledde hästen på vägen samt gav honom ett rapp. Hästen begynte också gå, men blodet rann hela tiden från städen och ledde lätt till brottets upptäckande. Alla tre kvinnorna blevo överbevisade om mordet och dömdes att halshuggas. Den mördades hustru var i grossess och hennes avlivning uppsköts till hon fött barnet, men de två andra halshögges genast. Häftet väställdes nära Johannesdahl vid stora allmänna landsvägen mellan Mustasari och Törtom.

Mellan Rimäl och Pörtom arrangerades misshandare invid postvägen på dess östra sida. Bland andra blev ~~där~~ en krimma Valborg eller Vappur halshuggen där. Mycket folk hade samlats för att se arrangeringen. Iomliga hade klättrat upp i träd. När Vappus huvud föll blev en av iskadarna så förskräckt att densamme föll ned från trädet.

När Johan Erik Nordman förgiftat sin tredje hustru blev han fångslad och dömd till döden. Innan han skulle utstå sitt straff begärde han att få besöka sitt hem. Denna anhållan beviljades. Men tidigare hade han haft besök i fångelset av en gammal "brud". Denna hade övertalats av honom att gömma arnesik i en av hans mössor, samt placera den så, att han kunde nå den, då han kom hem. Han gjorde så och då han fick besöka hemmet passade han på och ombytte mössor. Efter några dagar avled han genom förgiftning. "Ratdragaren" tog hans kropp och stenade ned den vid stranden nära fångelset. Nordman kallades "klodjuret". Han var beskålig mot alla andra utom sitt husfolk.

En lördagskväll fick en kvinna ifrån Petalaks
spö på kyrkstolpen vid Malaks kyrka. Hon hade begått
stöld.

När kvinnorna straffades användes två spö
i paret, men för männen fanns tre spö i varst par.

